

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Novice izhajajo v Ljubljani
vsak teden dvakrat, namreč
v sredo in saboto.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Veljajo za celo leto po pošti
4 fl., seer 3 fl., za pol leta
2 fl. po pošti, seer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XI.

V saboto 24. septembra 1853.

List 77.

Tudi krave so za vprego.

Veliko so se že krave za vprego priporočevale, pa kmetovavci jih vendar še malo vpotrebujejo v ta namen, čeravno je, zlasti v goratih krajih, skušnja do dobrega poterčila, da se dá krava z velikim pridom vpregati. Premožniši kmetovavci se sramujejo krav vpregati, češ, krave vprega le revni bajtar.

Tako ste nepotrebna sramožljivost od ene in prevelika ošabnost od druge strani sami krivi, da kmetovavec zanemarija svoj lastni dobiček!

Pogostoma slišimo tožiti kmetovavce, da jim živine manjka, da si nemorejo svojih pridelkov porredoma domú spravljati, — da nimajo volí ali konjî časa živinske piče (futra) domú voziti, ker imajo druge dela. Vprezi svojo kravo! in domú ti bo spravila kermo, brez da bi veliko na mléku zgubila, ako ji zunaj na polji, ko se voz naklada, le enmalo piče položiš. Za tako vožnjo ti tudi hlapec ni potreba; kakšna dekla se bo lahko naučila kravo vpregati in ž njo voziti, — saj vidimo, da ženske znajo tudi konje in vole včasih tako dobro kakor moški voziti.

Sploh je znano, da je vprežena krava veliko urniši in pridniši kakor vol, čeravno ni tako močna in terpežna kakor on, in da ni celo leto za delo, ker se zadnji čas brejosti in dokler tèle sesá, vpregati ne smé.

Skušnje so poterdile, da večí del volov in tudi kónj za kmetijske dela bi se dal s pridom nadomestovati s kravami.

Da krava, ktera se vprega, ne molze toliko, kot nevpregana, nihče ne more tajiti in pameten človek tudi kaj tacega terjat ne bode. Al ravno tako gotovo je tudi, da zguba na mléku pri vpregani kravi je tako majhna, da se obilo poplača po vpregi.

Ce se krava s pametjo vprega, to je, vsaki dan le enkrat, so skušnje učile, da pri 100 bokalih mléka jih še ne gré popolnoma 5 v zgubo. Pa recimo, da se jih pri 100 bokalih namolze 5 bokalov manj, tak bo krava, ktera, postavim, na leto 1000 bokalov mléka dá, vpregana jih dajala le 950, — to je zguba od 3 fl. 20 kr., če bokal mléka po 4 kraje. prodamo. Al je pa to zguba mem dobička, ki ga nam krava po vpregi skoz leto donša? Menim, da ne.

Ako se pa krave vpregajo, se mora to s pametjo goditi. Treba je o tem takole ravnati:

1. Naj se izberajo krave tacega plemena, ki so bolj močne in večí, in da nimajo prevelicega, zlo visečega, napetega trebuha.

2. Čas, kdaj bo krava storila, naj se tako vrná, da takrat tèle ima, kadar je naj manj dela.

3. Kdor ima več krav, naj tako ravná, da vsakega pol dné drug par na versto za vprego pride.

4. Opoldne in zvečer naj se enmalo prej izpregajo, da se pred molžo spočijejo, shladé in najedó.

5. Nikar jih ne pretepaj, in preveč ne zdelaj.

6. Delavnim kravam naj se poklada tečniši piča.

7. Tistih, ki so že bolj breje, ne presili.

Kdor tako ravná, se ne bo kèsal, da je krave vpregal.

Sedaj pa hočemo še v rajtingi skazati dobiček, če se namest volov vpregajo krave.

Postavimo: en kmet ima le 2 kravi za molžo, 2 vola pa za vprego. Recimo, krave in volí so zlo enake teže, in postavimo, da vagajo po 6 centov. Koliko pride na leto vse štiri prerediti?

Vsaka živina potrebuje na leto blizo 84 centov sená ali pa druge piče, ki je tolikšne vrednosti kakor 84 centov sená; zraven tega potrebuje še 4 kópe slame za nasteljo — vsih čvetero skupej potrebuje tedaj 336 centov sená in 16 kóp slame.

Cent sena rajtan po goldinarji, znese senó 336 fl., slame kópa po 8 fl., znese 128 fl., vse skupej po tem takem 464 fl. za vse štiri.

Sedaj hočemo dobiček vse te čveteré živine, pa brez tega, kar delo volov znese, zrajtati.

Perví: 2 teleti po 5 fl., znesete 10 fl., *drugí:* 2krat 1272 bokalov mléka po 4 kraje, znese 170 fl., *tretji:* gnoj od obeh krav se smé rajtati na 77 fl.; *čveterí:* gnoj od obeh volov, ki se vpregata, pa 48 fl. Skupni dobiček od vsih čveterih živinčet znese 305 fl.

Ako 305 fl. dobička odštejemo od 464 fl. prerajtanih stroškov, ostane 159 fl., ktero zgubo morajo volí z delom prislužiti.

Zdaj pa bomo obá vola preč dali in junadomestili z 2 kravama. Tako imamo čvetero krav, in vse štiri morajo sparoma vsakega pol dné delati. Kakošna bo zdej rajtinga?

Stroški piče in nastelje ostanejo pri starem in znesó 464 fl. Drugač je pa z dobičkom. *Perví:* 4 teleta = 20 fl., *drugí:* 4krat 1272 bokalov mléka z odbitkom 5 bokalov od sto, znese = 323 fl.; *čveterí:* gnoj ostane = 125 fl.; tedaj znese dobiček skupej 468 fl., — popred z volama vred je bil pa le 305 fl.

Pri ti drugi rajtingi pride kmetovavcu vse delo vpreženih krav na dobro, verh tega pa ima še 4 fl. čistega dobička, in v primeri z volama dobiček od

163 fl., — kar gotovo ni majhin dnar pri manjšem gospodarstvu.

Naredimo to rajtingo za 25 let, kar je navadni čas enega gospodarja, znese dobiček pri teh štirih kravah 4075 fl., brez činza, ki ga dobiček na kapital naložen, donašati zamore.

Poslednjič pa še preglejmo: koliko se je po taki premembi na živežu več pridobilo?

Pervič dobi gospodar vsako leto 2 teleti ali blizo 100 funtov mesa, in drugič 2295 bokalov mleka več.

Ako to rajtingo v malem spremenimo v rajtingo na veliko, to je, na celo deželo: kolikšen dobiček!

(Iz „tednika česke kmet. družbe.“)

Naprave, otroke zanemarnosti obvarovati.

Po Angleškem, Francoskem in Nemškem so naprave, ktere imajo namen, otroke spačenosti obvarovati, ali pa spačene boljšati. Te naprave skerbijo, da otroci pridno v šolo hodijo, in da tudi zunaj šole ne tratijo časa s potepanjem in mnogoterimi malopridnostmi. Posebno se gleda na otroke, katerih starši niso v tacihi okoljinih, da bi sami za nje zadosti skerbili.

Tudi po Slovenskem bi se moglo saj v malem v ti reči poskerbeti, kar se po velicih deželah in mestih godi v velikem. Zlasti je po nekterih majhnih mestih in pri-mestnih vaséh čuda veliko otrok, ki se prav po cigansko po ulicah potepajo. Iz tacihi se zredé tatovi, roparji in vse hudo.

Srenjčani! pošteni Slovenci! bodite možje in napravite po svojih srenjah, da se nobedin otrok ne bo smel nemarno potepati. Srenjski možje s svojimi duhovni zamorejo v ti reči neizrečeno dobroto storiti. Le če se otrok obvaruje hudega, bo iz njega kej poštenega. Zanemarjenega in spačenega odraslega človeka oglašati in boljšati, je skoraj ravno tako teško delo, kot zamorca umivati.

K temu je še pomisliti, da zdaj, ko se tako obilno na gostovanje ženijo in možé, bi utegnili tacihi otrok zmiram več biti, kateri bodo občinske skerbnosti potrebni. Ako se vsa mogoča skerbljivost srenjanov na to reč do časa ne obrne, bo sčasoma namesto poštenega zaroda zmiram več malopridnega paljudja in nesrečne soderge, ki bo nevarna za deželo. Nekteri otrok je že perve leta tak, da iz njega ne gleda družega, kot prihodnji tat in potepin. Iz tacega zamorele posebno skerbna reja od mladih nog, pošiljanje v šolo, vedno vpreganje k delu (pa ne k postopanju za živino na paši) poštenega uda človeške družbe in vrednega srenjčana storiti.

Pomočki, to doseči, kar je bilo rečeno, so pa tako mnogoteri, kakor so mnogotere okoljine vsacega kraja.

Starozgodovinski pomenki.

Razložil Davorin Terstenjak.

Iz rokopisa: »Kdo so bili Noričani in Panonci, Kelti ali Slovenci?«

(Dalje.)

Nam še ostane zdaj razjasniti: ktero severno-slavensko božanstvo je jednako z indiškimi Indra-tom. Jaz mislim Podaga, od kterege Helmsold (*Chron. Slav. I. poglav. 84, str. 68.*) govori. Pri Rusih pomeni Podaga jasno, modro nebo, in ravno to je Indra: »Deus aëris et tempestatis«. Zaznamek (symbol) Indratov je bila dōga (ruski dāga) (*Pierer Univers. Lex. X. 151.*), in beseda Podoga (Podaga) kaže tudi na božanstvo, ktere vlastovitost je bila mavra.

Długosz govori od božanstva Pogoda in piše takole od njega: Poloni so imeli za boga vremenost (primeri: »Indra aëris et tempestatis Dominus«), kterege so po svojem jeziku zvali Pogoda, kot dobrega vremena delitelja. God po pravem v slavenskem jeziku pomeni vreme, tedaj je iz god nastalo Pogoda, kakor iz latinskega tempus, tempestas, temperie«. Zato Vgodna = vedro, in Pogoda = Vedrina — Indra.

Basnoslovje nam piše sledeče od Indra: »Indra, solnčni bog, prvi med dvanajsterimi Adityas-ov, sin boga Kasyapa-ta in boginje Aditi, bog druge verste, vendar visoko časten. On gospoduje podnebnje (ohlipje), je kralj vsih genjev, ki bivajo v podnebnji. Strela Wadžra (primeri ilirsko: vatra = ogenj) je njegov zaznamek. Vsaki dan okrožuje v zlatem vozu Indra zemljo (zato ime: Harivahana, to je, s solnčnimi konji se vozeči), ktero neznatno dotikuje. Gora Meru (primeri slovensko: mar, mër, mir) je stanišče njegovo. Amarawati se kliče njegovo nebeško mesto, Wardžajanta njegovo poslopje, Nandana njegov vert. Iravat je njegov prvi slon, Mavrica, oblaki in strela so njegovi zaznamki. Njegov raj se imenuje tudi Suarga, ali kakor drugi pravijo, Surjon (primeri: zora, obzorje), Matali njegov voznik¹⁾«. Bopp pravi od njega: »et orientalem plagam regit«, zato se obrazuje kakor mladenec žaroglavast z bičem v rokah, s katerim solnčne konje v berzi tek poganja. Tudi Indra je enkrat svoje kraljestvo zgubil. V indiških bukvah se piše o tem sledeče: »Solnčnega boga Indra-ta je njegov slon enkrat v strašno nesrečo pripravil; sveti Durvašen²⁾ je namreč neki dan Braminskega berača srečal in mu venec cvetlic podal, kterege je slon, ko je sv. Durvašen premalo porajtal daru beračevega, raztergal; na to ga je Bramin proklel, in nasledek tega je bil, da je bog vso svojo moč zgubil, da je bil po orjakih premagan in iz svojega kraljestva pregnan; le po večkrat ponovljenem osramotenju pred beračem in na prošnjo Višnu-ta je svojo moč spet zadobil³⁾«.

Cela ta indiška povest se na nekem koroškem kamnu naslikana najde. Izdavitelja bukev »Kärnthens römische Alterthümer in Abbildungen« gospoda Jabornek žl. Altenfels in Alfred grof Kristalnik opisujeta takole obraze na omenjenem kamnu⁴⁾:

»Tretje polje. Solnce (bolje solnčni bog) v podobi mladenca z žarno glavo, vihrajočo klamiso in z bičem v desni roki (tako podoba ima tudi podoba na Gemmi pri Montfalkoni, ktere smo zgoraj omenili) stoji na bigi, ktero vleče čvetero kónj (primeri: Harivahana, flavos vel e gilvo nigricantes equos habens), kateri derjajo kar morejo. Za njim stoji manjša moška podoba (njegov sin Džajanta ali pa vozar Matali) s frigiško čepico. (To ni frigiška čepica, to je obče iztočno glavno pokrivalo. Takošna nosijo še zdaj štajerski Pesničari.

»Četerto polje: Solnce (bolj po pravem solnčni bog stoji z žarno glavo in klamiso in z bičem v levi roci. Njemu na desni stoji moška podoba v perziški opravi, kateri roko podaja«. To se ima tako

¹⁾ Glej: Dr. Vollmer Myth. 2. Aufl. str. 685. Asiatic. researches I. 241. Pierer Univ. Lex. X. 151. Jahrb. der Liter. III. 190.

²⁾ Dur pomeni v Sanskritu böse, schlecht, schlimm (Eichhoff 164) primeri slovensko: oduren, odurnost. Tudi duš se veli v Sanskritu: böse, schlimm; zato ilirsko: dušman, Feind. Dušman tedaj ni turško, kakor so dozdaj slavenski jeziki-slovci mislili. Zavoljo oblike man primeri slovenske besede: raeman, purman, čarman. V ilirskem jeziku je še več sanskritskih besed, ktere po krivem za turške imamo.

³⁾ Dr. Vollmer Myth. Lex. str. 685.

⁴⁾ Kärnth. röm. Alterth. zvezek I., tabla IV.